

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертацію Тамари Олександрівни Холоші на тему
«Трагедія як концептуальна основа тематизації модерного
українського простору у творчості Т. Шевченка», подану на здобуття
ступеня вищої освіти
доктора філософії
зі спеціальності 033 Філософія

Дисертація Тамари Холоші «Трагедія як концептуальна основа тематизації модерного українського простору у творчості Т. Шевченка» торкається надзвичайно актуальної проблематики розкриття різноманітних трагічних явищ у житті суспільства крізь призму сучасного суспільно-політичного дискурсу на прикладі творів Т. Шевченка. Теоретичний горизонт роботи розгортається у діалозі між класичною філософською спадщиною та сучасними літературознавчими, культурологічними та філософськими розробками. Мета дослідження сформульована чітко і полягає в комплексному науковому аналізі розвитку літературного жанру трагедії, її взаємозв'язку з естетично-філософською категорією трагічного та їх впливу на розвиток філософської думки в українському просторі. Для її досягнення визначено послідовний комплекс завдань, з-поміж яких важливими є окреслення культурно-історичних витоків трагедії, пояснення поняття «трагічного» до розкриття аксіологічного значення феномену в сучасному соціокультурному просторі тощо.

Предмет та об'єкт дослідження визначено у відповідності до пропонованої теми та самого тексту дисертації. Так, об'єктом визначено трагедію і трагічне як літературний жанр і філософсько-естетичну категорію, а предметом виступає цінність використання трагедії та поняття трагічного в сюжетах літературних та мистецьких творів, а також значення їх впливу на особистість.

Методологія дослідження демонструє міждисциплінарну синергію за якою прослідковується органічний синтез літературознавчих та філософських підходів. Відтак, принципи об'єктивності, історизму, системності, цілісності та критичності дозволили авторці вивести аналіз за межі суто літературознавчої

проблематики у глибокий філософський вимір. Також доцільно використані методи текстологічного аналізу, порівняння та синтезу.

Структурно дисертація відповідає вимогам до кваліфікаційних робіт такої форми: містить вступ, основну частину (три розділи) та висновки. Перший розділ формує теоретико-методологічне підґрунтя, аналізуючи феномен модерного українського простору та дефінітивні складові трагічного. Другий розділ досліджує аксіологічний вимір трагедії у світовій культурі, від зародження жанру до його ролі в національному та постколоніальному дискурсах. Третій розділ розкриває концептуалізацію феномену у творчості Т. Шевченка та аналізує сучасні рефлексії Шевченкової візуалізації українського простору.

Заявлена наукова новизна витримує вимоги до дисертацій рівня доктора філософії. Вперше проаналізовано використання шевченківських традицій інтерпретації трагічного в його громадянській та інтимній ліриці. Уточнено доцільність використання трагічних мотивів історичного минулого задля акцентуалізації проблем сучасності. Подальшого розвитку дістали дослідження витоків трагедійного жанру та вивчення ставлення до категоріального явища представників філософської думки.

До змістових досягнень роботи відносимо ґрунтовний аналіз еволюції трагедії від об'єктивної трагедії долі в античності до суб'єктивної трагедії характерів доби Просвітництва. Авторка майстерно демонструє, як у творчості Тараса Шевченка особистісна трагедія романтичного героя переростає у вселенську трагедію рідного краю. Особливо цінним є філософський аналіз того, як усвідомлення помилок минулого стає для Т. Шевченка тим духовним очищенням, катарсисом, що сприяє відродженню України. Український сегмент дослідження блискуче розкриває феномен актуалізації постаті Тараса Шевченка як символу боротьби українців проти імперської русифікаторської політики. Дослідниця показує, як сучасні українські митці малюють Т. Шевченка воїном, який водночас є символом, що допомагає суспільству долати внутрішні перешкоди та особисті трагедії.

Особливої відзнаки заслуговує підрозділ 3.3, присвячений сучасним візуалізаціям Т. Шевченка в умовах повномасштабної російської агресії. Дослідниця не просто фіксує появу нових мемів та плакатів (наприклад, творів А. Єрмоленка чи О. Грехова), але й робить дуже точний соціокультурний висновок. Вона справедливо констатує: «Незважаючи на практичну відсутність у творчості Тараса Шевченка мілітарних симпатій, націєтворчі смисли, сформульовані поетом у ХІХ ст., органічно вплітаються в сучасну реальність і стають частиною українського культурного коду». Ця теза блискуче пояснює трансісторичний феномен перетворення поета на «всеприсутній» живий символ спротиву та механізм подолання як індивідуальних, так і колективних травм.

Практична значущість дисертації полягає в тому, що її висновки можуть стати концептуальною основою сучасних філософських, культурних, освітніх та психотерапевтичних проєктів. Результати вже успішно використовуються дисертанткою під час проведення екскурсій у Національному музеї Тараса Шевченка та лекцій у загальноосвітніх школах м. Києва.

Узагальнюючи, необхідно відзначити, що дисертація Тамари Олександрівни Холоші є завершеним самостійним науковим дослідженням, яке відповідає вимогам до праць на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 Філософія. Робота відзначається системністю викладу, глибокою філософською рефлексією та безсумнівною актуальністю. Вважаю доцільним рекомендувати дисертацію до подальшого розгляду й захисту.

Водночас є побажання, які у перспективі було б добре розглянути:

1) Незважаючи на ґрунтовний історико-літературний екскурс у розвиток драматургічного жанру трагедії від античності до епохи Просвітництва, драматичний доробок самого Т. Шевченка обмежується п'єсою «Назар Стодоля» та уривком «Никита Гайдай». Відтак, основний аналіз фокусується переважно на поезії митця. У зв'язку з цим постає питання: чи не доцільніше було б у теоретико-методологічній частині змістити акцент з історії становлення театрального жанру на глибше філософське розмежування

понять «драматичний твір» та «екзистенційний трагічний простір» (естетична категорія)?

2) Авторка дуже влучно вловлює трансісторичний характер Шевченкового слова, апелюючи до його концептуальної «всеприсутності» та існування «поза часом». Проте, зважаючи на те, що перший розділ детально описує раціональні процеси та теорії модернізації, хотілося б почути ширше філософське обґрунтування: якими саме категоріями (архетип, міф, символічний капітал) пояснюється ця сакралізована позачасовість митця в координатах суто модерного (а не традиційного) суспільства?

3) Цікавою та новаторською є проекція аристотелівського вчення про очищення (катарсис) на національну історію. Було б цікаво почути детальніше пояснення філософського механізму перенесення індивідуального афекту (страху та співчуття) на макрорівень формування колективної ідентичності.

Отже, дисертація повністю відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017р. №40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України №759 від 31.05.2019 р.) та п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року №167, Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44 та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року №341).

Рецензент:

**Кандидат історичних наук,
професор історії та етнології України
історичного факультету
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова**

